

УДК 378.091.12.001.3

**ІНТЕРАКТИВНІ ФОРМИ РОБОТИ
В ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ І ВИХОВАТЕЛІВ
ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ
ЕТНОКУЛЬТУРНОГО РІЗНОМАНІТТЯ
СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Л. С. Калашник, О. В. Новіков, К. А. Юр'єва

**INTERACTIVE WORK FORMS IN PREPARING FUTURE TEACHERS
AND EDUCATORS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY
IN THE ETHNO-CULTURAL DIVERSITY CONDITIONS
OF THE MODERN SOCIETY**

L. S. Kalashnyk, O. V. Novikov, K. A. Yuryeva

Висвітлено реалізацію однієї з педагогічних умов підготовки майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства: добір і застосування широкого спектра інноваційних форм, методів і прийомів роботи. До таких віднесено інтерактивні (для набуття вмінь встановлення взаємодії, ведення діалогу, зокрема з представниками різних культур), тренінгові (елементи тренінгів толерантності – розробки М. Араджионі, О. Асмолова, І. Брунової-Калісецької, А. Гусєва, Л. Рюминої, Г. Солдатової, І. Терещенко та інших), гейміфікаційні («Павутиння забобонів», «Ярлики», «Дві культури» тощо) методи, спрямовані на комплексне формування всіх складників готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності в сучасному етнокультурно розмаїтому соціумі – особистісного, когнітивного, діяльнісного. Різнманітні інноваційні форми і методи навчальної діяльності було експериментально запроваджено під час вивчення курсів порівняльного народознавства та порівняльної етнопедагогіки.

В експериментальній групі Е, де було впроваджено дібрані інноваційні форми, методи і прийоми роботи, позитивна динаміка виявлена: щодо особистісного складника – 47,9% для достатнього рівня (21,3% в контрольній групі К) і 4,3% для випереджувального рівня (1,5% в групі К); щодо когнітивного складника – 58,3% для достатнього рівня (7,6% в групі К) і 9,5% для випереджувального рівня (4,5% в групі К). Результати педагогічного експерименту дають всі підстави стверджувати, що запропоновані зміни методики підготовки майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства, а саме широке застосування інтерактивних методів і прийомів роботи, сприяє підвищенню результативності означеного процесу. При цьому бачимо суттєвіші зрушення за когнітивним складником у порівнянні з особистісним.

Ключові слова: майбутні вчителі і вихователі, готовність до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття суспільства, міжкультурна компетентність, інтерактивні методи, тренінг, експеримент.

The realization of one of the pedagogical conditions in preparing future teachers and educators for professional activity in the conditions of ethno-cultural diversity of the contemporary society has been highlighted: the selection and application of a wide range of innovative forms, methods and work techniques. The following ones were related to: interactive (for abilities acquisition to establish interaction, dialogue conduct, with different cultures representatives in particular), training (tolerance training elements – development works by M. Aragioni, O. Asmolov, I. Brunova-Kalysetska, A. Gusev, L. Riumshyna, G. Soldatova, I. Tereschenko and others), gamificational (“Cobweb of Superstitions”, “Tags”, “Two Cultures” and others) methods, which are aimed at the complex formation of all components of future teachers’ readiness for professional activity in the contemporary ethnic-culturally diverse social medium – personalised, cognitive, active. Different innovation forms and methods of the educational activity have been experimentally introduced during course studies of comparative ethnography and comparative ethno-pedagogics.

In the experimental group E where selective innovational forms, methods and work techniques were introduced, the positive dynamics has been revealed: as for personalized component – 47.9% for the satisfactory level (21.3% in the control group K) and 4.3% for advanced level (1.5% the control group K); as for the cognitive component – 58.3% for the satisfactory level (7.6% in the control group K) and 9.5% for the advanced level (4.5% in the control group K). The pedagogical experiment results provide all reasons to state that the proposed methodology changes in the preparing of future teachers and educators for professional activity in the conditions of ethno-cultural diversity of the contemporary society in particular the wide range application of interactive methods and techniques facilitates the increase of the mentioned process performance. Along with this we notice meaningful progress as for the cognitive component in comparison with personalized one.

Key words: future teachers and educators, readiness for professional activity in the conditions of ethnic cultural diversity of the society, intercultural competence, interactive methods, training, experiment.

Постановка проблеми. Для сучасного вчителя і вихователя ключовими особливостями професійної діяльності є її яскраво виражена комунікативна спрямованість і соціальний контекст, що характеризується надзвичайним етнокультурним, мовним, релігійним тощо різноманіттям.

Сучасна соціокультурна ситуація в суспільстві, фактична етнокультурна різноманітність контингенту учнів і вихованців більшості навчальних закладів, багатокультурність освітнього простору в цілому вимагають від учителя і вихователя знання й урахування етнокультурних особливостей учнів класу чи вихованців групи дошкільного закладу, обґрунтованого й доцільного добору на цій основі змісту, методів і прийомів навчання та виховання, здатності налагоджувати продуктивний діалог і плідну співпрацю з батьками учнів і вихованців, а також

соціальним оточенням – усього того, що можна об'єднати поняттям готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства.

У свою чергу, готовність до професійної діяльності в цілому та до професійної діяльності в умовах етнокультурно розмаїтого соціуму має набуватись у процесі професійної підготовки в педагогічних навчальних закладах і виступати її результатом.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Теоретико-методологічні та психолого-педагогічні засади формування міжкультурної компетентності вчителя і вихователя, підготовки майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах етнокультурно розмаїтого суспільства розкрито дослідниками: Л. Волик (2005), О. Гуренко (2005), С. Радул (2014), Н. Самойленко (2013), Є. Чорний (Чёрный, 2010), V. Bedeković (2011), D. Bender-Szymanski (2013), N. Hrvatić та E. Piršl (2007) A. Lanfranchi (2013) та ін.

Нами розкрито суть поняття «міжкультурна компетентність учителя» (Юр'єва, Тіщенко, 2014), яке вважаємо синонімом поняття «готовність до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманітного суспільства», виявлено структуру відповідної готовності (Юр'єва, 2009b; Юр'єва, Тіщенко, 2014), досліджено шляхи й умови її формування (Юр'єва, 2004). Обґрунтовано структуру міжкультурної компетентності / готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурно розмаїтого соціуму, що містить три складники: особистісний (толерантність до проявів інокультурності, спрямованість на толерантну взаємодію з представниками інших етнічних культур, прагнення до самовизначення у сфері міжкультурної комунікації, етнокультурна спрямованість особистості), когнітивний (знання про історію, побут, матеріальну, духовну та соціо-нормативну культуру різних народів, а також знання основних нормативних документів, що регламентують здійснення міжкультурної освіти в Україні), діяльнісний (уміння працювати з багатокультурним дитячим колективом та індивідуально – з дітьми-представниками різних етносів, співпрацювати з багатокультурним соціальним оточенням) (Юр'єва, 2009 b, 2016 тощо).

Проведене теоретичне дослідження уможливило висновок про те, що підготовка вчителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття суспільства має розпочинатися з формування в них спрямованості на толерантність до проявів інокультурності, на ефективну

взаємодію з представниками різноманітних культур (Юр'єва, 2016, с. 38-52).

У ході емпіричних спостережень і опитувань (Юр'єва, 2009а) з'ясовано, що професійна успішність учителя і вихователя в умовах етнокультурно розмаїтого соціуму корелює з його обізнаністю щодо особливостей етнічної культури, світогляду, звичаїв, традиційних педагогічних поглядів і виховної практики народів, чиї юні представники сидять за партами в його класі чи відвідують його групу дошкільного закладу. Отже, виникає потреба в ознайомленні майбутніх учителів і вихователів з культурою, побутом, традиціями різних етносів у процесі професійної підготовки.

Мета статті – схарактеризувати інтерактивні методи роботи з формування в майбутніх учителів і вихователів готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства.

Виклад основного матеріалу. У контексті вдосконалення процесу підготовки майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства нами було запропоновано розширити арсенал методів і прийомів організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, зокрема добирати й застосовувати широкий спектр інноваційних форм, методів і прийомів роботи, спрямованих на комплексне формування всіх складників досліджуваної готовності майбутніх педагогів – особистісного, когнітивного, діяльнісного. Тобто основні запропоновані зміни стосувалися методики викладання курсів порівняльного народознавства та порівняльної етнопедагогіки (Юр'єва, 2016, с. 308–316).

Головною новацією в методиці викладання курсів порівняльного народознавства та порівняльної етнопедагогіки було використання різноманітних інтерактивних, тренінгових, ігрових, проектних методів роботи.

Слід зазначити, що і тренінгові, і гейміфікаційні (ігрові) методи і прийоми роботи є по своїй суті інтерактивними і мають на меті сприяти формуванню в майбутніх учителів і вихователів міжкультурної толерантності, набуттю студентами вмінь встановлювати взаємодію, вести діалог, зокрема з представниками різних культур тощо. Розкриємо зміст і методику деяких найбільш цікавих, на наш погляд, вправ, які використовувались на практичних заняттях з порівняльного народознавства.

Однією з найскладніших у теоретичному сенсі тем є тема етнічних стереотипів і їхніх негативних наслідків. Для забезпечення емоційного занурення студентів у проблему пов'язаної з етнічними упередженнями і забобонами дискримінації використовувалась вправа «Павутиння забобонів» (Солдатова, Шайгерова, Шарова, 2000).

Мета вправи – показати, що відчуває людина, яка є об'єктом стереотипізації і забобонів; дати студентам можливість навчитися надавати підтримку людині, яка почуває себе приниженою.

Процедура проведення. Викладач розповідає про негативну роль забобонів у стосунках між людьми. Обплутана павутинням забобонів людина відчуває себе безправною, беззахисною, скривдженою, позбавленою права голосу. Про деякі національності, етнічні меншини навіть розповідають анекдоти, засновані на негативно забарвлених стереотипах і забобонах.

Викладач просить студентів згадати і назвати якийсь народ, який традиційно є об'єктом глузувань і анекдотів. Наприклад, називають циган, «осіб кавказької національності». Викладач пропонує комусь зі студентів зіграти роль такого народу. Бажано обирати студента, який виявляє схильність до ксенофобії. Цей студент сідає в центр кола на стілець, а інші починають розповідати про названу етнічну групу анекдоти, засновані на негативних стереотипах та забобонах, або висловлювати існуючі негативні, дискримінаційні уявлення. Після кожного негативного висловлювання викладач обмотує студента, який презентує «народ», мотузкою, ніби обплутуючи «павутинням забобонів», до тих пір, поки той не втратить можливість поворухнутися.

Викладач запитує «народ» про те, що він зараз відчуває. «Народ» розповідає про свій стан і свої почуття. Потім викладач ставить студентам запитання: «Які у вас виникли почуття? Ви б хотіли опинитися в ролі такого „народу”?». У студентів виникає бажання розплутати «народ». Викладач пропонує всім згадати щось хороше про цей «народ», поспівчувати йому. Студенти по черзі висловлюються, а викладач у цей час поступово розплутує «павутиння». Вправа закінчується, коли «народ» повністю звільнений від «павутиння забобонів».

Існує модифікація цієї вправи, коли, замість обмотування мотузкою, до одягу студента в центрі кола наліплюють кольорові ярлики і потім по черговому знімають їх (Солдатова, Макачук, 2006, с. 107–108). Утім, на

підставі власного досвіду вважаємо варіант з «павутинням забобонів» більш наочним і емоційно дієвішим, «сильнішим».

У роботі з проблемою стереотипів (стереотипів у цілому, не лише етнічних) з успіхом використовувалась вправа «Пари слів». Її мета – усвідомлення учасниками ролі, значення стереотипів і необхідності їх подолання.

Процедура проведення. Студентам роздаються два набори карток з написаними словами. Перша група слів: максималісти, потенційні зрадники, егоїсти, розумні, педантичні, нудні, цинічні, хабарники, консерватори, неуки, гарні вихователі дітей, занадто емоційні, схиблені, чудові керівники, погані водії, п'янички, неуважні. Друга група слів: данірійці, молодь, поети, німці, жінки (2 картки), чоловіки (2 картки), міліціанти, бухгалтери, старенькі, фіни, хірурги, психіатри, євреї. У кожному наборі має бути картка без тексту.

Викладач пропонує упродовж 5 хвилин згрупувати картки зі словами з різних наборів попарно. Після виконання завдання один зі студентів зачитує складені групою пари слів. Викладач допомагає учасникам побачити стереотипність складених ними тверджень. Далі студентам пропонується зруйнувати стереотипи, склавши нові пари слів так, аби висловлювання стало найменш стереотипним.

Для того, щоб зробити принцип дії стереотипів більш очевидним, до другої групи слів свідомо внесене неіснуюче слово «данірійці». Розробники вправи Д. Джавахішвілі та Н. Сарджвеладзе пишуть, що в їхній практиці учасники тренінгу, нічого не знаючи про цю групу, сприймають її як етнічну і часто приписують їй представникам негативні якості, наприклад, нещасття (Джавахішвілі, Сарджвеладзе, 2007, с. 49). У нашій практиці так трапилося лише двічі. Зазвичай студенти, зустрічаючи незнайоме слово, не соромляться розпитувати про його значення. В останні роки (починаючи з 2009 р.) студенти все частіше взагалі відмовляються складати пари слів з негативними характеристиками будь-якої групи.

До другого набору також включено слово «міліціант», яке теж добре ілюструє існування стереотипів та їхню стійкість у часі, оскільки в Україні інститут міліції вже не існує.

Проблема ідентичності знаходить відображення у вправі «Ярлики» (Араджионі, Брунова-Калісецька, Гусєв і Терещенко, 2015, с. 150–151).

Мета вправи – продемонструвати процеси ідентифікації людини з соціальними групами і відносини, які виникають між групами.

Процедура проведення. Студенти стають у коло, і їх просять не обертатися і не дивитися на спини. Викладач проходить і на спини студентів наклеює кольорові стікери таким чином, щоб за кольорами утворилося три нерівні групи: перший колір – одна особа (не представник меншини в реальності, емоційно стійкий студент, з адекватною самооцінкою, упевнений у собі), другий колір – невелика група (5–6 осіб), третій колір – вся решта групи. Після того, як усі стікери наклеєні, студентів просять мовчки об'єднатися в групи за кольорами.

Коли групи визначилися, ставляться послідовно запитання:

1. Студенту, який залишився один: Як Ви почуваетесь? Як Ви почувалися в процесі виконання вправи? Як Ви опинилися один?

2. Малій групі: Як ви почуваетесь? Як ви почувалися в процесі вправи? Як ви потрапили до групи? Як ви почуваетесь в групі?

3. Великій групі: Як ви почуваетесь? Як ви почувалися в процесі вправи? Як ви потрапили до групи? Як ви почуваетесь в групі?

4. Одному: Якби у Вас була зараз можливість приєднатися до однієї з груп, яка б це була група?

5. Усім: на які процеси в суспільстві схоже те, що зараз відбувалося? За якими ознаками утворюються групи? Хто визначає належність людини до групи?

У процесі обговорення можуть бути порушені питання ідентичності: що нас відносить до тієї чи іншої групи (етнічної, соціальної) за зовнішніми ознаками, про які ми можемо навіть не здогадуватися. Ця група, до якої нас відносять, може не збігатися з тією, до якої ми хочемо належати. Сам процес ідентифікації нас з групою може бути неприємним і викликати негативні емоції, ми починаємо шукати ще якісь причини приєднання до групи. Слід звернути увагу студентів, що відчуття одного, представників малої і великої груп будуть різними: одному може бути незатишно; мала група почуваеться більш згуртованою, ніж велика (найчастіше це видно навіть по тому, як групи організують себе в просторі: в малій групі люди ближче стоять один до одного). Далі можна обговорити, як і чому складаються відносини між «більшістю» і «меншістю», і чому на четвертому запитанні самотній схильний обрати для приєднання групу меншини (за нашими спостереженнями, групу більшості обирають рідше).

Унаочнити різноманіття культур і традицій допомагає вправа «Привітання». Мета вправи – розширити міжкультурний кругозір студентів, розвивати інтерес до проявів культурного різноманіття.

Процедура проведення. Кожен студент отримує картку з описом ритуалу привітання якогось народу:

1. У будь-якій точці земної кулі висунутий язик може бути розцінений як знак неповаги й образи, але тільки не в Тибеті. Звичай показувати язика з'явився ще в IX столітті, за часів правління злого короля Ланг Дарма, у якого був чорний язик. Після його смерті жителі боялися, що він може переселитися в тіло іншої людини, тому всі почали вітати один одного висунутим язиком, на знак того, що в них немає зла. Традиція збереглася до наших днів і часто супроводжується схрещуванням долонь на грудях.

2. У деяких північноафриканських державах підносять праву руку спочатку до чола, потім до губ і після цього – до грудей. У перекладі з мови жестів це означає: я думаю про тебе, я говорю про тебе, я поважаю тебе.

3. У Замбезі плещуть у долоні і роблять реверанс.

4. Полінезійці вітаються «лагідніше ласкавого»: обнюхують, труться носами і погладжують один одного по спині.

5. У Карибському Белізі слід прикласти до грудей стиснуті кулаки.

6. Аборигени Самоа при зустрічі обнюхують один одного.

7. Таджики складають обидві руки трохи нижче грудей при нахилі корпусу вперед. Потім, не прибираючи рук від грудей, людина підходить до того, кого вітає, і каже: «Ассолом-алейкум» і простягає обидві руки.

8. Вітання жителів острова Пасхи: стати прямо, стиснути руки в кулаки, витягнути їх перед собою, підняти над головою, розтиснути кулаки і дати рукам спокійно впасти.

9. Ескімоси на знак вітання вдаряють знайомого кулаком по голові і плечах.

10. Китайці, вітаючись, роблять легкий уклін зі схрещеними на грудях руками.

11. В Індії роблять легкий уклін, долоні складені перед чолом.

12. В Японії роблять легкий уклін, руки витягнуті уздовж тулуба.

Після короткого самостійного ознайомлення і, за потреби, нетривалого вправління студенти отримують завдання: упродовж 10 хвилин привітатися описаним способом з якомога більшою кількістю

товаришів. Зазвичай вправа проходить з великим емоційним піднесенням. Якщо у студентів виникають запитання стосовно походження найбільш екзотичних ритуалів, з'ясування стає завданням для самостійної роботи.

Проблеми міжкультурних комунікативних відмінностей і стереотипів знаходять спільне відображення у вправі «Дві культури» (Араджионі та ін., 2015, с. 147–149). Мета – продемонструвати міжкультурні відмінності у вербальній і невербальній комунікації та їх вплив на формування стереотипів про «інших».

Процедура проведення. Група поділяється на дві підгрупи. Одна підгрупа виходить за двері. Підгрупи отримують різні інструкції.

Культура 1 (підгрупа, що вийшла на інструктаж з приміщення): Уявіть собі, що ви всі – представники однієї культури. У вашій культурі, як і в будь-якій іншій, є правила спілкування, правила хорошого тону. У вашій культурі заведено:

1. У ході розмови дивитися співрозмовнику в очі.
2. Говорити від імені «Я» (тобто пропозиції починати слід з «я»: «Я вважаю... Я впевнений... Я буду...»).
3. Говорити досить голосно.
4. З поваги притримувати співрозмовника за плече.

Культура 2: Уявіть собі, що ви всі – представники однієї культури. У вашій культурі, як і в будь-якій іншій, є правила спілкування, правила хорошого тону. Для вашої культури характерно:

1. Не «витріщатися» співрозмовнику в очі (дивитися в підлогу, убік).
2. Говорити від імені «Ми» (тобто пропозиції починати слід з Ми : «Ми вважаємо... Ми впевнені... Ми будемо...»).
3. Через таку відповідальність, добре подумати, перш ніж починати говорити (тобто спочатку дорахувати до десяти).
4. Не порушувати особистий простір співрозмовника (тримати відстань в метр).

Після цього запрошується підгрупа, яка була за дверима. Учасникам пропонується знайти співрозмовника з другої підгрупи і домовитися про якийсь актуальний спільний захід (залежно від пори року – як відсвяткувати разом Новий рік, як організувати студентську акцію тощо).

Деякий час студенти намагаються домовитися, виконуючи кожен свої правила комунікації (3–4 хвилини зазвичай достатньо).

Обговорення проводиться всією групою.

Запитання кожній культурі окремо: Як ви почуваетесь? Як проходило спілкування?

На цьому етапі обговорення студенти зазвичай озвучують сформовані стереотипи: «Вони загальмовані якісь», «вони нахабні дуже» тощо. Після того, як студенти проговорили свої інтерпретації поведінки представників «іншої культури», можна озвучити, які правила поведінки отримали підгрупи, і звернути увагу, що в інструкції не звучало «бути нахабними або загальмованими», але внаслідок особливостей свідомості ми схильні категоризувати незрозумілу для нас поведінку, комунікативні особливості як якості особистості або групи («Вони мусульмани? Японці?»). слід наголосити, що поєднання правил у вправі штучне, проте окремо ці правила та особливості існують в реальних культурах.

Запитання всій групі: Кому вдалося домовитися? Що ви для цього робили?

В обговоренні відповідей на це запитання важливо наголосити, що було дано дві установки: дотримуватися правил і домовитися. Досвід свідчить, що ті, хто орієнтувався тільки на першу, як правило, не домовляються. У відповідях на запитання «Що ви для цього робили?» важливо звернути увагу на те, що для спільної мети «домовитися» кожна зі сторін погоджується не виконувати якесь одне або два зі своїх правил. Наприклад, людина з культури 1 перестає класти руку на плече, залишаючи співрозмовнику комфортну відстань, тоді як той перестає рахувати до 10 і висловлюється раніше. Важливо відзначити, що цей процес – поступка, відмова від свого правила – ефективний, коли він обопільний, взаємний. Важливим чинником міжкультурної комунікації є також відчуття безпеки співрозмовників – як особистої, так і своєї культури в цілому.

Виконання описаних вправ, як свідчать спостереження, сприяє передусім формуванню особистісно-психологічного складника готовності майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства (розвиткові толерантності до проявів інокультурності, спрямованості на толерантну взаємодію з представниками інших етнічних культур, прагнення до самовизначення у сфері міжкультурної комунікації), а також дозволяє студентам набути елементарних умінь міжкультурної комунікації, встановлення діалогу з представниками різних культур, досягнення консенсусу щодо спірних питань.

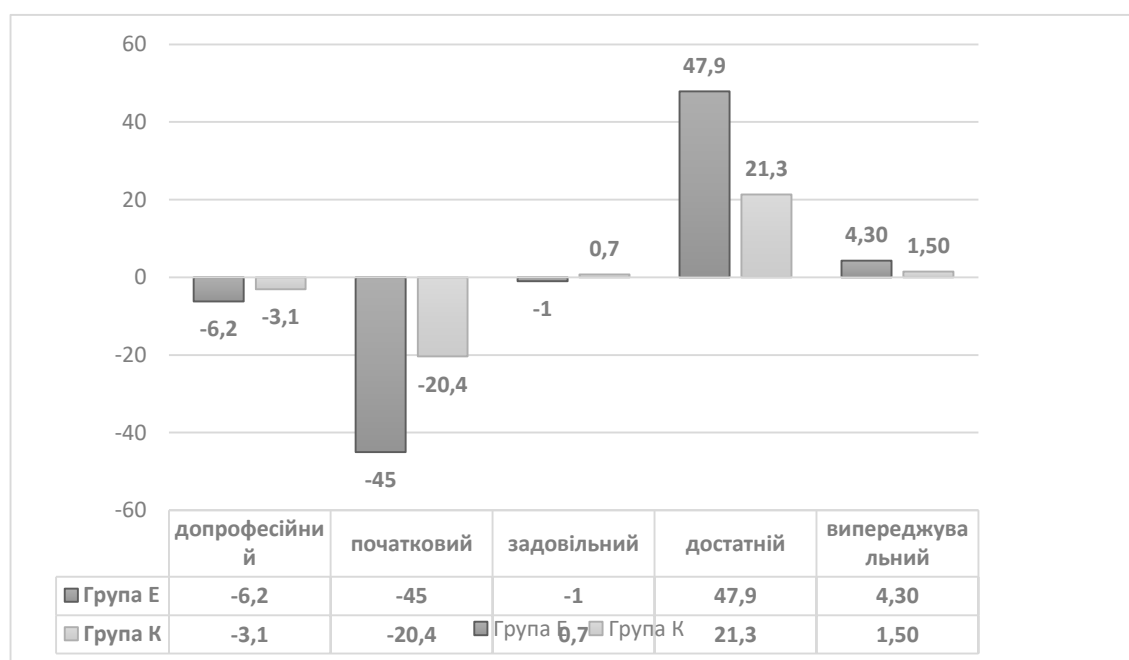
Розвиткові професійної спрямованості особистості сприяло ознайомлення з формами роботи, які можуть бути застосовані ними в подальшій педагогічній діяльності в школі чи дошкільному закладі. До таких відносимо дидактичні ігри, спрямовані на ознайомлення дітей з традиційними культурами різних народів. Наприклад:

Дидактична гра «Одягнемо ляльку на свято». Ігрове завдання – одягти ляльку в традиційний народний костюм. Дидактичні завдання: 1) одягаючи ляльку, назвати елементи народного костюму; 2) обрати серед декількох національних костюмів той, який належить даному народу; 3) одягаючи ляльку, розповісти про свято, на яке збирається лялька, виконати народну пісню чи танець.

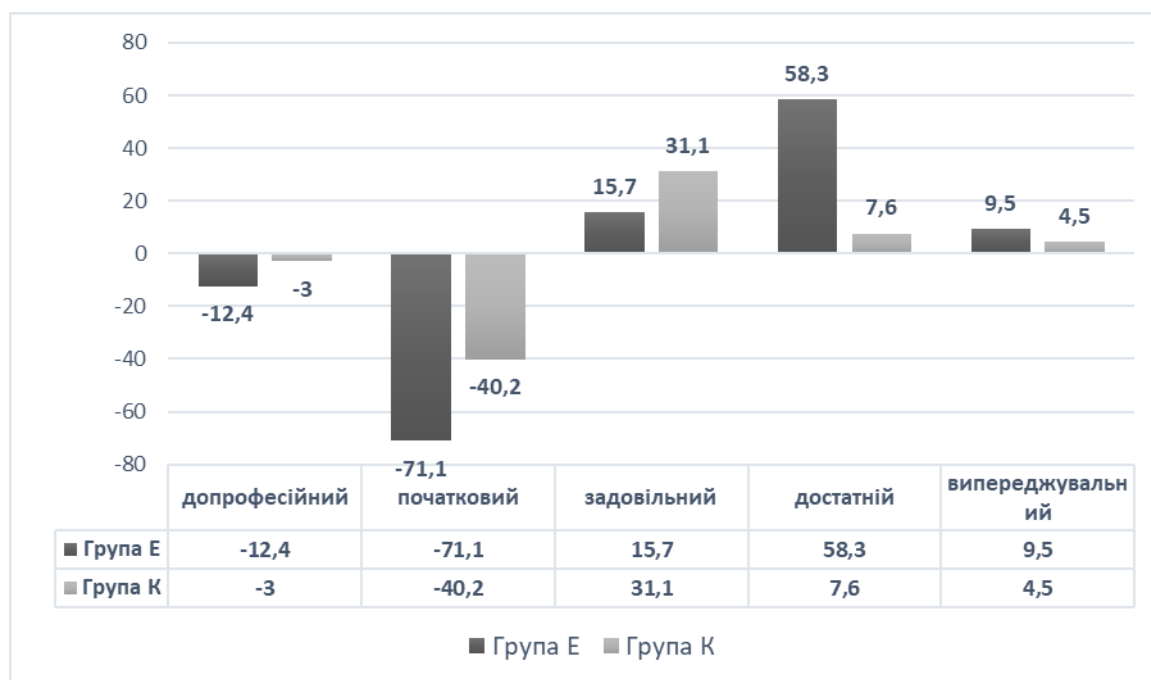
Дидактична гра «Зустрічаємо гостей». Дидактичні завдання: 1) закріплювати знання дітей по традиційну народну культуру; 2) диференціювати уявлення про різні етнічні спільноти, про правила національного етикету; 3) виховувати культуру спілкування. Ігрові дії: залежно від етнічної належності гостя вітати його рідною мовою, сервірувати стіл, пригощати традиційними народними стравами. Ігровий матеріал: ляльки в народному вбранні, іграшковий посуд, муляжі національних страв.

Дидактична гра «Хто знає більше „чарівних” слів ... мовою». Дидактичні завдання: 1) закріплювати навички володіння рідною мовою та «мовою сусіда» з використанням «чарівних слів»: *добрий день, будь ласка, дякую, до побачення* тощо; 2) виховувати культуру спілкування. Ігрові дії: передаючи м'яча по колу, діти промовляють слова різними мовами. Наприклад, перше коло – всі ввічливі слова українською мовою, друге коло – вірменською, третє – івритом тощо. Доцільно вивчати зі старшими дошкільниками і молодшими школярами слова ввічливості мовами тих народів, представники яких навчаються у класі або школі, ходять до дитячого садочка.

Результати експериментальної перевірки запропонованих методичних змін засвідчили позитивні зрушення в експериментальних групах у порівнянні з контрольними. Динаміку рівнів сформованості в учасників експерименту особистісного складника готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства відображено на рис. 1, когнітивного – на рис. 2.

Рис. 1. Динаміка рівнів сформованості в учасників експерименту особистісного складника готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства

Рис. 2. Динаміка рівнів сформованості в учасників експерименту когнітивного складника готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства

Висновки. Діаграми на рис. 1 і 2 наочно демонструють ширший діапазон динаміки рівнів сформованості особистісного та когнітивного складників досліджуваної готовості в експериментальних групах, порівняно з контрольними групами. Отже маємо всі підстави стверджувати, що запропоновані нами зміни до методики підготовки майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства, а саме широке застосування інтерактивних методів і прийомів роботи, сприяє підвищенню результативності означеного процесу. При цьому бачимо суттєвіші зрушення за когнітивним складником у порівнянні з особистісним.

Перспективи подальших розвідок убачаємо в розробці та експериментальній перевірці форм і методів підготовки майбутніх учителів і вихователів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства, які були б дієвішими щодо особистісного складника, який вважаємо визначальним у структурі досліджуваної готовності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Араджионі, М. А., Брунова-Калісецька, І. В., Гусєв, А. І., Терещенко, І. Г. (2015). *Від співпраці до примирення: посібник для лідерів громадянського суспільства*. Київ : Золоті ворота.
- Волик, Л. В. (2005). *Підготовка майбутніх учителів початкової школи до полікультурного виховання учнів*. (Дис. ... канд. пед. наук). Київ : Інститут педагогіки і психології професійної освіти НАПН України.
- Гуренко, О. І. (2005). *Формування етнокультурної компетентності студентів педагогічного університету в умовах поліетнічного середовища*. (Дис. ... канд. пед. наук). Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди.
- Джавахишвили, Д., Сарджвеладзе, Н. (Ред.). (2007). *Управление межэтническими отношениями*. Тбилиси : Фонд развития человеческих ресурсов; Издательство «Некери», 2007.
- Радул, С. Г. (2014). *Формування міжкультурної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови у процесі професійної підготовки*. (Дис. ... канд. пед. наук). Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.
- Самойленко, Н. Б. (2103) *Міжкультурна компетентність майбутніх фахівців гуманітарного профілю*. Київ : Рібест.
- Солдатова, Г. У., Макачук, А. В. *Может ли «другой» стать другом? : тренинг по профилактике ксенофобии*. (2006). М. : Генезис.
- Солдатова, Г. У., Шайгерова, Л. А., Шарова, О. Д. (2000) *На пути к толерантному сознанию*. М. : Смысл.
- Чёрный, Е. В. (2010). *Психология моделирования поликультурного образования*. Симферополь : Сонат.
- Юр'єва, К. А. (2004). Деякі аспекти формування полікультурної компетентності педагога. *Імідж сучасного педагога*. 10(49). 55-57.
- Юр'єва, К. А. (2009а). Дослідження готовності вчителів початкових класів до роботи в умовах поліетнічного соціуму. *Гуманізація навчально-виховного процесу. XLV*. 145-150.
- Юр'єва, К. А. (2009б). Кваліметрична модель результативності етнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 17. Теорія і практика навчання та виховання*. 13. 214-220.
- Юр'єва, К. А. (2016). *Порівняльна етнопедагогіка в професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів*. Харків : Вид. Рожко С. Г.
- Юр'єва, К. А., Тіщенко, О. М. (2014). Компетенція, компетентність, міжкультурна компетентність учителя: сутність і зміст. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи*. 42. 169-182.
- Bedeković, V. (2011). Interkulturalna kompetencija cjeloživotnog obrazovanja nastavnika. *Pedagogijska istraživanja*. 8(1). 139-151.
- Bender-Szymanski, D. (2013). Interkulturelle Kompetenz bei Lehrerinnen und Lehrern aus der Sicht der empirischen Bildungsforschung. In von Auernheimer, G. (ed),

Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität (Interkulturelle Studien) (ss. 201-230). VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Hrvatić, N., Piršl, E. (2007). Interkulturalne kompetencije učitelja. In N. Babić (ur.), *Kompetencije i kompetentnost učitelja* (pp. 221–230). Osijek : Učiteljski fakultet, Ukraine : Kherson State University Kherson.

Lanfranchi, A. (2013). Interkulturelle Kompetenz als Element pädagogischer Professionalität – Schlussfolgerungen für die Lehrerausbildung. In von Auernheimer, G. (ed), *Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität (Interkulturelle Studien)* (ss. 231-262). VS Verlag für Sozialwissenschaften.

REFERENCES

- Aradzhyni, M. A., Brunova-Kalisetska, I. V., Husiev, A. I., Tereshchenko, I. H. (2015). *Vid spivpratsi do prymyrennia: posibnyk dlia lideriv hromadianskoho suspilstva [From Cooperation to Reconciliation: A Guide for Civil Society Leaders]*. Kyiv : Zoloti vorota. [in Ukrainian]
- Volyk, L. V. (2005). *Pidhotovka maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly do polikulturnoho vykhovannia uchniv. (Dys. ... kand. ped. nauk) [Preparation of future primary school teachers for multicultural upbringing of students. (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences)]*. Kyiv : Instytut pedahohiky i psykholohii profesiinoi osvity NAPN Ukrainy. [in Ukrainian]
- Hurenko, O. I. (2005). *Formuvannia etnokulturnoi kompetentnosti studentiv pedahohichnoho universytetu v umovakh polietnichnoho seredovyshcha. (Dys. ... kand. ped. nauk) [The forming of ethnic-cultural competence of Teacher's Training University's students in condition of polyethnic field. (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences)]*. Kharkivskiy natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody. [in Ukrainian]
- Dzhavahishvili, D., Sardzhveladze, N. (Red.). (2007). *Upravlenie mezhetnicheskimi otnoshenijami [Management of interethnic relations]*. Tbilisi : Fond razvitija chelovecheskih resursov; Izdatel'stvo «Nekeri», 2007. [in Russian]
- Radul, S. H. (2014). *Formuvannia mizhkulturnoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia inozemnoi movy u protsesi profesiinoi pidhotovky. (Dys. ... kand. ped. nauk) [Formation of intercultural competence of the future teacher of a foreign language in the process of professional training. (Thesis for a Degree Candidate of Pedagogical Sciences)]*. Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Pavla Tychyny. [in Ukrainian]
- Samoilenko, N. B. (2103) *Mizhkulturna kompetentnist maibutnikh fakhivtsiv humanitarnoho profilu [Intercultural competence of future specialists in the humanitarian field]*. Kyiv : Ribest. [in Ukrainian]
- Soldatova, G. U., Makarchuk, A. V. *Mozhet li «drugoj» stat' drugom? : trening po profilaktike ksenofobii [Can the "other" become a friend? : training on the prevention of xenophobia]*. (2006). M. : Genezis. [in Russian]

- Soldatova, G. U., Shajgerova, L. A., Sharova, O. D. (2000) *Na puti k tolerantnomu soznaniyu* [Towards a Tolerant Consciousness]. M. : Smysl. [in Russian]
- Chjornyj, E. V. (2010). *Psihologija modelirovanija polikul'turnogo obrazovanija* [Psychology of multicultural education modeling]. Simferopol' : Sonat. [in Russian]
- Yuryeva, K. A. (2004). Deiaki aspekty formuvannia polikulturnoi kompetentnosti pedahoha. *Imidzh suchasnoho pedahoha* [Some aspects of the formation of the multicultural competence of the teacher. *The image of a modern educator*]. 10(49). 55-57. [in Ukrainian]
- Yuryeva, K. A. (2009a). Doslidzhennia hotovnosti vchyteliv pochatkovykh klasiv do roboty v umovakh polietnichnoho sotsiumu. *Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu* [Study of the readiness of primary school teachers to work in a multi-ethnic society. *Humanization of the educational process*]. XLV. 145-150. [in Ukrainian]
- Yuryeva, K. A. (2009b). Kvalimetrychna model rezultatyvnosti etnopedahohichnoi pidhotovky maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Ser. 17. Teoriia i praktyka navchannia ta vykhovannia* [Qualimetric model of the effectiveness of ethnopedagogical training of future teachers of elementary school. *Scientific journal of NP Drahomanov NPP. Sir 17. Theory and practice of teaching and education*]. 13. 214-220. [in Ukrainian]
- Yuryeva, K. A. (2016). *Porivnialna etnopedahohika v profesiinii pidhotovtsi maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv* [Comparative ethnopedagogy in the training of elementary school future teachers]. Kharkiv : Vyd. Rozhko S. H. [in Ukrainian]
- Yuryeva, K. A., Tishchenko, O. M. (2014). Kompetentsiia, kompetentnist, mizhkulturna kompetentnist uchytelia: sutnist i zmist. *Zasoby navchalnoi ta naukovo-doslidnoi roboty* [Comparative ethnopedagogy in the training of future teachers of elementary school. *Means of educational and research work*]. 42. 169-182. [in Ukrainian]
- Bedeković, V. (2011). Interkulturalna kompetencija cjeloživotnog obrazovanja nastavnika. *Pedagogijska istraživanja*. 8(1). 139-151.
- Bender-Szymanski, D. (2013). Interkulturelle Kompetenz bei Lehrerinnen und Lehrern aus der Sicht der empirischen Bildungsforschung. In von Auernheimer, G. (ed), *Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität (Interkulturelle Studien)* (ss. 201-230). VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Hrvatić, N., Piršl, E. (2007). Interkulturalne kompetencije učitelja. In N. Babić (ur.), *Kompetencije i kompetentnost učitelja* (pp. 221–230). Osijek : Učiteljski fakultet, Ukraine : Kherson State University Kherson.
- Lanfranchi, A. (2013). Interkulturelle Kompetenz als Element pädagogischer Professionalität – Schlussfolgerungen für die Lehrerausbildung. In von Auernheimer, G. (ed), *Interkulturelle Kompetenz und pädagogische Professionalität (Interkulturelle Studien)* (ss. 231-262). VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Калашник Любов Сергіївна

доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри східних мов
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
каб. 509-В, вул. Валентинівська, 2, Харків,
Україна 61168
Тел. +38(097) 50 10 673
ORCID ID 0000-0003-3133-3249
e-mail: kalashnik11979@gmail.com

Kalashnyk Liubov

Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor,
Head of Eastern Languages Department
of H. S. Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University
Room 509-B, 2, Valentynivska Str, Kharkiv,
Ukraine 61168
Tel. +38(097) 50 10 673
ORCID ID 0000-0003-3133-3249
e-mail: kalashnik11979@gmail.com

Новіков Олексій Валентинович

викладач кафедри практики усного та
писемного англійського мовлення
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
каб. 303-В, вул. Валентинівська, 2, Харків,
Україна 61168
Тел. +38(050) 30 30 281
e-mail: barnabynew@ukr.net

Novikov Oleksii

Lecturer of Practice of English Oral and
Written Speech Department
of H. S. Skovoroda Kharkiv National
Pedagogical University
Room 303-B, 2, Valentynivska Str, Kharkiv,
Ukraine 61168
Тел. +38(050) 30 30 281
e-mail: barnabynew@ukr.net

Юр'єва Катерина Анатоліївна

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри початкової, дошкільної
та професійної освіти Харківського
національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди
каб. 229-А, вул. Валентинівська, 2, Харків,
Україна 61168
Тел. +38(050) 50 44 089
ORCID ID 0000-0001-6403-9973
e-mail: yuryeva.ka@i.ua

Yuryeva Kateryna

Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Professor of Primary,
Preschool and Professional Education
Department of H. S. Skovoroda Kharkiv
National Pedagogical University
Room 229-A, 2, Valentynivska Str, Kharkiv,
Ukraine 61168
Tel. +38(050) 50 44 089
ORCID ID 0000-0001-6403-9973
e-mail: yuryeva.ka@i.ua